

Jure Sinobad, **Dežela. Kulturnozgodovinski oris Radovljiške ravnine.** Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1998. 314 strani.

Ko človek razmišlja o ljudeh, ki so po II. svetovni vojni postavljali danes obstoječo mrežo muzejev in knjižnic, si vedno predstavlja može izjemne in široke kulture, povezane z neizčrpano energijo in ljubeznijo do domačega kraja. Jure Sinobad je bil deležen povojne šolske vzgoje, ki ni pretirano častila klasične izobrazbe, izžareva pa tako izjemno energijo, da človeka popolnoma prevzame. Nekaj takega so morali biti ti može, od katerih je danes živ le še prof. Jože Dular iz Metlike. Glede na dejstvo, da je bil avtor Sinobad tudi večinski založnik svoje knjige, mladi mož očitno nima ustrezne politično-finančne podpore, ima pa voljo in prepričanost v svoj prav, ko tudi pregovorna gorenjska preračunljivost odpove. V kolikor bo na svoji poti vztrajal, bo dobila Radovljica izjemnega moža, ki bi ga pametni ljudje v okviru možnosti finančno in moralno kar najbolj podprli.

Naključje je nanoslo, da sem nastanek knjige lahko dlje časa neposredno spremljal. Pri avtorju me je navduševal pristop, ki je iskal povezavo med tamkajšnjimi socialnimi in gospodarskimi razmerami ter izjemnim intelektualnim potencialom obravnavanega ozemlja v preteklosti in sedanosti. Prepričan sem, da je v svojih naporih, ki so brez ideoloških predznakov in v velikem spoštovanju do življenjskih uspehov posameznikov (zato enakopravno obravnava tudi ženske), uspel.

Eden izmed temeljnih problemov, s katerimi se je avtor spopadel, je poimenovanje obravnavanega ozemlja. Pri terenskem delu in nato tudi v starejši literaturi je ugotovil, da je poimenovanje ozemlja kot Radovljiške ravnine umeten konstrukt sodobnih geografov, ki smatrajo za eno svojih osrednjih nalog vsiljevanje nove regionalne razdelitve Slovenije ali vsaj njeno preimenovanje. Kakšno zmedo so povzročili s Severovzhodno Slovenijo (namesto Štajerske in Prekmurja) in podobnimi oportunističnimi neumnostmi, ko otroci iščejo Dolenjske Toplice v Prekmurju, ker ležijo v Panonski nižini, vemo samo obupani starši. Jure Sinobad zahteva vrnitev starega poimenovanja Radovljiške ravnine z Deželo, pri čemer je preveč uvideven do geografskih avtoritet, ki bi jih kazalo v tem in številnih drugih primerih popolnoma zavrniti. Podpisani ima zelo grenke izkušnje, ko najstarejšega dolenjskega mesta Kostanjevica niso bili pripravljene vključiti v Dolenjsko, ampak jim predstavlja del Zasavja. Večina Slovencev danes ne ve, da je Vipava kranjska, Ilirska Bistrica pa ravno tako. Ahistoričnost jim gotovo ne bo pripomogla do večje uveljavitve njihove vede.

»Deželo« – poimenovanje je med starejšimi in od sodobnega javnega mnenja neodvisnimi ljudmi še danes živo – sestavljajo katastrske oziroma nekdanje davčne občine Radovljica, Predtrg, Mošnje, Otok, Begunje, Nova vas, Hraše, Doslovče, Zabreznica in Žirovnica. Njihovi podobi v franciscejskem katastru je odmerjen osrednji del knjige. Poleg agrarnih razmer avtorja izjemno pritegujejo tudi dodatni viri zaslužkov tukajšnjih ljudi, ki so jih našli v različnih obrteh, transportu in turizmu. Njegova analiza presega običajna tovrstna besedila, ker je vključil tudi reambulanco franciscejskega katastra. Zato sega njegova, na dokumentih narejena analiza agrarnih razmer tudi v drugo polovico 19. stoletja.

Knjiga Jureta Sinobada je v prvi vrsti posvečena ljudem iz Dežele. Raziskati skuša, zakaj je iz nje izšlo toliko akademskih izobražencev in poslovnežev, ki so se trajno zapisali v slovensko zgodovino v najširšem smislu besede. Enega izmed poglavitnih vzrokov, ki pa ga posebno ne poudarja, je našel v izjemni gospodarski moči. To izraža na eni strani posestna struktura, ko je v posameznih katastrskih občinah okoli tretjina kmetov gruntarjev (na Dolenjskem jih običajno preštejemo na prste ene roke, pa še teh je preveč), na drugi pa v veliki poslovnosti in odprtosti, zlasti proti Koroški in še posebno Ziljski dolini. Tukajšnji kmečki gospodarji so do konca I. svetovne vojne pošiljali svoje naslednike v nemški del Koroške, da so se naučili sosedskega jezika, da bi bolje in lažje gospodarili, ne pa da bi se potučili. Iz gospodarske trdnosti in poslovne odprtosti so se zato lahko rojevali tu ljudje kot A.T. Linhart, mogočen rod Prešernov, pa Zupani ali Hudoverniki ali pa Kolmani in nenazadnje tudi Avseniki, ki (kljub vsej gonji proti njim pod vodstvom »zabavnjakov« in narodnih čistunov, ki pa jim je bila resnična narodna zavest deveta skrb) niso nikoli pozabili na svoje slovenstvo.

Jure Sinobad je svojo knjigo zgradil predvsem na virih 19. stoletja, po literaturi pa sega daleč nazaj, vse tja v prazgodovino. Njegova knjiga skuša biti kritični izbor vsega dosedanjega vedenja o Deželi. Niso mu tuja ne arheološka, ne etnološka, ne umetnostnozgodovinska in druga spoznanja.

Kljub lokalpatriotizmu, ki ga ne skriva, je kritičen. Zato njegova knjiga ni apologija Radovljice z okolico (mestu se v bistvu izogiba), ampak predvsem prikaz prebivalstva kot celote z najvidnejšimi posamezniki. Temeljito in kritično je pregledal tako *Slovenski biografski leksikon* kot *Enciklopedijo Slovenije* in obe monumentalni deli v marsikaterem pogledu dopolnil. Tu se mu je pri branju nemških besedil zgodilo nekaj manjših, vendar nebitvenih napakic.

Slovenski zgodovinarji smo franciscejski kataster že dokaj izrabili, čeprav je dela še za nekaj generacij. Jure Sinobad odstopa od tovrstnega povprečja, ker je obdelal celo regijo; to daje bistveno drugačne rezultate kot v primeru, da ostanemo zgolj pri eni katastrski občini. Predvsem pa je neprimerno bolj od večine tovrstnih raziskovalcev pritegnil v obravnavo ljudi iz regije. Ker ima uravnotežen odnos do vseh človekovih dejavnosti, so mu zanimivi vsi, od vrhunskih pesnikov do graditelja posebnih železarskih talilnih peči. Njegovo delo predstavlja okvir znanja, ki naj bi ga poslej posedoval vsak resnično izobraženec iz Dežele. Vse slovenske regije nimajo tako uglednih ljudi, kljub temu pa Sinobadova metoda velja posnemati.

Sinobadova knjiga je izšla v razkošnem formatu in lepi opremi in je tudi na ta način odraz uspešnosti in odličnosti ljudi iz Dežele.

Stane Granda

Marjan Drnovšek, **Usodna privlačnost Amerike. Pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom.** Ljubljana : Nova revija, 1998. 390 strani. (Korenine)

*»Že od nekdaj imenitna
Je Amerika res b'la
Prav bogata, rodovitna,
Tu živeti je lohka.«*

Pričakovanja slovenskih izseljencev na poti v novo domovino so bila vedno polna upov. To nenazadnje simbolizira tudi naslovnica nove knjige dr. Marjana Drnovška *Usodna privlačnost Amerike*, ki prikazuje svetlo točko upanja, ki spremlja izseljenca na prekoceaniki na poti v neznano. Pričujoča knjiga obravnava občutenje izseljencev na njihovi poti v Ameriko in občutke, ki so jih prežemali ob srečanju s to, toliko pričakovano deželo. Glavni junak knjige je torej posameznik s svojimi upi in pričakovanji. Avtor se je oprl na številna osebna pričevanja, ki jih je zaokrožil v zgodbe in vpel v vsakokratni širši časovni, prostorski in tematski kontekst. S takšnim pristopom se pričujoče delo na povsem originalen način razlikuje od dosedanjih del, ki obravnavajo slovensko izseljensko problematiko. Če so bila dosedanja dela premnogokrat pisana preveč publicistično in čustveno osebno, je avtor v prvi vrsti dal besedo takratnim udeležencem izseljevanja. Na tej podlagi je obrnil povsem novo stran v razumevanju mnogoplastne problematike slovenskega izseljenišva.

V pismih, ki so jih izseljenci po prihodu v novo domovino pošiljali v stari kraj, lahko zasledimo najprej opis poti. Marsikateri izseljenec je šele z vkrcanjem na ladjo prvič videl morje. V času modernih transportnih sredstev si le stežka predstavljamo občutke tistih, ki so med prvimi pluli čez Atlantik, na jadrnicah, ki so bile v uporabi še v prvi polovici 19. stoletja. Potovanje je tako lahko trajalo tedne in tedne, marsikdo pa si je pot zapomnil predvsem po slabosti, ki jo je povzročala morska bolezen. Tako je že leta 1835 Atlantik prejadral misijonar Franc Pirc, svojo pot pa je opisal v pesnitvi z naslovom *Pesem od mojiga popotovanja v Ameriko*, ki je izšla v Ljubljani naslednje leto. Kmalu za Pircem se je v Ameriko odpravil tudi Andrej Bernard Smolnikar, prav tako misijonar, ki se je na jadrnico vkrcal že v Trstu in je z njo plul do Bostona. Seveda to še zdaleč nista bila edina slovenska misijonarja. Nekateri med njimi, kot sta npr. bila Friderik Baraga ali pa Lovrenc Lavtižar, so se po prihodu v Ameriko naučili tudi jezika domorodcev, da so lahko med njimi uspešno oznanjali vero. Mogoče bi tu še posebno omenil dejavnost Franca Pirca, ki je ob svojem obisku v stari domovini ljudi vabil v Ameriko, bolj natančno povedano v Minnesoto. Potencialne izseljence je seznanjal z razmerami v Ameriki tudi prek svojih pisem, ki so izhajala v *Novicah* in *Zgodnji Danici*. V njih je podrobno opisoval potek poti ter cene zemljišč, pa tudi nasploh razmere, ki so tam vladale.